

FRANJO KSAVER KUHAČ U OGLEDALU SVOJE KORESPONDENCIJE¹

Sara Ries

Abstrakt: Opsežna korespondencija Franje Ksavera Kuhača, nastala u razdoblju od 1860. do 1911. godine, predstavlja dragocjen materijal za historiografsko istraživanje Kuhača, ali i za rasvjetljavanje tadašnjih kulturnih, političkih i socijalnih prilika, odnosno svjedoči o važnim političkim i kulturnim promjenama na hrvatskom području.

Ključne riječi: Kuhač; korespondencija; 19. stoljeće.

Dugo 19. stoljeće, razdoblje političkih, društvenih i industrijskih revolucija, obilježeno je kao stoljeće afirmacije građanstva i oblikovanja europskih nacija, procesima započetim Francuskom revolucijom. U sferi glazbene kulture značajne su političke, socijalne, i kulturne promjene dovele do okretanja k “nacionalnom” u glazbi, kao posljedica političkih i kulturnih prilika. Sukladno probuđenom interesu, javila se potreba za očuvanjem narodne glazbene baštine, a jedan od prvih pokušaja organiziranog sakupljanja baštine bila je inicijativa Maksimilijana Vrhovca (1752–1827) s početka stoljeća,² no tek je Franjo Ksaver Kuhač (1834–1911) posvetio svoj život sakupljanju narodnog glazbenog nasljeđa te je zahvaljujući

1

Istraživanje je dio projekta IP-2016-06-4476: *Umrežavanje glazbom: promjene paradigmi u “dugom 19. stoljeću” – od Luke Sorkočevića do Franje Ks. Kuhača* (voditeljica Vjera Katalinić, financira Hrvatska zaklada za znanost), opširnije u: NETMUS19, 2017.

2

Biskup Vrhovac je 1813. godine svojom okružnicom pozvao svećenstvo da skuplja narodno blago u vidu poslovice, izraza i riječi općenito, no nije naišao na neki značajniji odjek.

svom neumornom svestranom radu dobio status prvog hrvatskog muzikologa i začetnika glazbene historiografije na ovim prostorima. Kuhač je ostao zapamćen i kao jedan od najgorljivijih zagovaratelja južnoslavenstva, premda je rođen kao Franz Xaver Koch – dijete njemačkih imigranata koje do svoje tridesete godine nije govorilo hrvatski jezik (počeo ga je učiti tek 1864. godine). Njegova uvjerenja rezultirala su time da je 1871. odlučio službeno promijeniti svoje ime i prezime u hrvatsku inačicu Franjo Ksaver Kuhač, iako u ranijim godinama nije mislio sasvim odbaciti svoje njemačko ime.³ Ne gradeći svoj kulturni identitet na etničkoj pripadnosti već na političkim i kulturalnim idejama, djelovao je kao strastveni promicatelj hrvatskog narodnog preporoda, želeći potpomoći proces nastajanja, razvoja i emancipacije južnoslavenstva, što je često rezultiralo njegovim potiskivanjem ili posve isključivanjem svega “neslavenskoga”. Vođen idejom o samoniklosti južnoslavenske kulture i tradicije na neki je način pokušao ignorirati kulturnu isprepletenost i suživot raznih nacija i nacionalnih manjina unutar Austrijskog Carstva, odnosno Austro-Ugarske Monarhije.⁴ Dotična isključivost jasno je vidljiva iz njegove korespondencije te iz njegovih pisanih radova – svi “neslavenski” skladatelji, tj. skladatelji stranog porijekla koji su djelovali na hrvatskom tlu, izostavljeni su iz Kuhačevih povijesnih pregleda, kao npr. Juraj Karl Wiser von Morgenstern (1783–1855), Aleksandar Kovačić (oko 1800–poslije 1860), Antun Kirschhofer (1807–1849), te Karl Engelmann (?), svi redom obrazovani i kvalitetni glazbenici,

3

O promjeni svog imena Kuhač je razmišljao još 1865. godine. U pismu br. 45 od srpnja 1865. (Kuhač, 1865c), upućenom gospođici Hermini Miksits (?), Kuhač spominje kako se “sprema dobiti južnoslavensko ime”. Također, u pismu br. 66 od veljače 1866, upućenom Carlu Antonu Spini (1827–1906) Kuhač navodi: “(...) kao što bih volio i da se na naslovnoj strani ispod slavenškog teksta dade kratki njemački naslov, kao npr. na ovdje priloženom rukopisu; na slavenskom natpisu molim Vas da moje ime napišete Franjo Šaverio Kuhač, a u njemačkom dijelu Fr. Xav. Koch. Dvostruki natpis je iz razloga što se njemački jezik znatno više koristi nego južnoslavenski i zato što ne želim da se misli da sam nacionalizirao svoje ime, uvijek ću zadržati svoje njemačko ime, međutim zvuči smiješno da je cijela naslovnica na slavenskom i onda odjednom se pojavi ime Koch” (Kuhač, 1866a).

4

Valja napomenuti da je njegovo negiranje isprepletenosti “neslavenskih” glazbenih tradicija i stilova jednosmjerno. Naime, mnogi u ovom tekstu navedeni Kuhačevi radovi upravo pokušavaju dokazati utjecaj slavenskih tradicija na strane glazbenike, dok utjecaj stranih glazbenih i kulturnih utjecaja na slavensku kulturu gorljivo negira.

koji, međutim, nisu svojim stvaralaštvom slijedili i podupirali preporodne ideje. Nadalje, većina od njegovih najistaknutijih knjiga i radova bave se isključivo hrvatskom glazbom, primjerice *Vatroslav Lisinski i njegovo doba* (1887, 1904), *Ilirski glazbenici: prilozi za poviest hrvatskog preporoda* (1893), *Osobine narodne glasbe, naročito hrvatske, opsežna studija u tri sveska objavljena u Radu JAZU* (1905, 1908, 1909), *Franjo Krežma violinski virtuoz i komponista* (1882–83), a ostali se fokusiraju na traženje poveznica velikih stranih kompozitora s hrvatskom tradicijom, dakako, u korist potonje *Josip Haydn i hrvatske pučke popievke* (1880), *Beethoven i hrvatske narodne popievke* (1894), *Josip Tartini i hrvatska pučka glazba* (1898). Također, Kuhač je pokušao prikazivati djela hrvatskih preporodnih skladatelja (većinom budnice i ostale kompozicije skladane s ciljem buđenja nacionalne svijesti) kao djela koja se temelje na folklornim napjevima kraja iz kojeg je skladatelj potekao (uglavnom se radilo o skladateljima iz sjeverne Hrvatske), često zanemarujući da dotični “nacionalni stil” itekako ima korijene u zapadnoeuropskoj glazbi, budući da hrvatski folklor tada još nitko nije izučavao, već su skladatelji skladali većinom instinktivno, temeljeći svoje melodije na onome što im je bilo poznato.

Uz širok spektar znanstvenog djelovanja, terenskog rada, putovanja te svakodnevnih poslova, Kuhač je kontinuirano bilježio kopije i koncepte odaslanih pisama kako bi mogao pratiti sve što je pisao poslovnim i privatnim kontaktima te da bi budućim naraštajima muzikologa ostavio materijal za pisanje njegove biografije. Takva sistematičnost bilježenja vlastitih pisama pokazala se vrlo zahvalna kod npr. komunikacije s izdavačima i u slučajevima gubitka pisma ili narudžbi knjiga i nota, budući da je putovanje pisama i paketa parobrodima tada često bilo nepouzđano. Trinaest knjiga sa preko 3000 sačuvanih Kuhačevih pisama⁵ nastalih u razdoblju od 1860. do 1911. godine poslužiti će u ovom radu kao kvalitetan izvor

5

Kuhačeva korespondencija čuva se u Hrvatskom državnom arhivu u Zagrebu pod signaturom HR-HDA 805. 52/1-13. Osim sačuvanih Kuhačevih pisama sačuvana su i neka pisma upućena Kuhaču, no njihov broj nije ni približno tako velik kao Kuhačeva pisma. Prema Mariji Janaček Buljan (Janaček-Buljan, 1984, 467) na više je lokacija sačuvano oko 533 pisma upućenih Kuhaču.

za daljnje historiografsko istraživanje Kuhača, ali i rasvjetljavanje tadašnjih kulturnih, političkih i socijalnih prilika na hrvatskom području.

Istraživanje Kuhačevih pisama proces je koji je započet prije mnogo godina. Međutim, zbog različitih okolnosti i golemog opsega materijala građa nije u potpunosti obrađena. Prvi svezak korespondencije (obuhvaća godine 1860–1863), tiskan je u dva dijela 1989. i 1992. godine (priredio Ladislav Šaban), s prijevodima pisama i komentarima (Šaban i Kos, 1989, 1992). Građa koja je u ovom radu uzeta u obzir obuhvaća materijal iz drugog i trećeg sveska korespondencije, odnosno razdoblje od 1864–1874. godine. U razdoblju od 1. siječnja 1864. do 10. prosinca 1869. godine, tj. u drugoj knjizi korespondencije, nalazi se 225 pisama⁶ pisanih na njemačkom i, nešto rjeđe, na hrvatskom jeziku.⁷ Treći svezak sadrži 148 pisama pisanih od 10. siječnja 1870. do rujna 1874. godine, također na njemačkom i hrvatskom.⁸ Pisma na njemačkom jeziku pisana su rukopisnom goticom, tzv. Kurrentschrift, koje se danas smatra izumrlim pismom, a to je također jedan od razloga što građa do sada nije u potpunosti obrađena.⁹ Naime, da bi se omogućio daljnji rad na građi, potrebno je sva pisma pisana na njemačkom transliterirati i prevesti. Kao i kod svih osobnih dokumenata, i u slučaju Kuhačeve korespondencije, zbog prirode dokumenta nailazi se na problem nemogućnosti spoznaje sveukupnosti povijesnih događaja, jer se mogu

6

Neka pisma je Kuhač dva puta numerirao istim brojem, a neka pak uopće nisu numerirana.

7

Dok je u prvom svesku korespondencije bilo i mađarskih pisama, u drugom svesku to nije slučaj. Sačuvano je samo jedno pismo na cirilici od 20. svibnja 1869. godine, upućeno Janku Šafariku, predsjedniku Srpskog učenog društva u Beogradu.

8

U trećoj knjizi korespondencije su pisma na hrvatskom nešto češća.

9

Vinko Žganec je 1930-ih godina transliterirao svih trinaest knjiga korespondencija, no ta transliteracija nije pouzdan izvor. Osim nerijetkih grešaka, pri transliteraciji se nije pazilo na tadašnju grafiju i gramatiku, nego je korištena moderna njemačka grafija. Zbog toga je valjalo napraviti novu transliteraciju u kojoj se ostavila izvorna ortografija (specifičan način pisanja za drugu polovicu 19. stoljeća tzv. ortografijom braće Grimm) te se bilježilo sve ono što je Kuhač precrtao ili umetao u tekst kako bi se dobila što cjelovitija slika njegovog načina razmišljanja.

interpretirati samo one činjenice koje su ostale zapisane u pismima. Kompletно ili fragmentarno istrgnuti listovi određenih pisama govore da je neka pisma uklonio sam Kuhač ili netko od njegove rodbine i prijatelja nakon Kuhačeve smrti,¹⁰ a u obzir treba uzeti i činjenicu da je takva vrsta dokumenata često subjektivne prirode, poput dnevnika i memoara, odnosno da je zabilježeno samo ono što je Kuhaču bilo relevantno. Upravo zbog navedene subjektivnosti daljnjoj se interpretaciji sačuvane korespondencije mora pristupiti s oprezom. U obzir se trebaju uzeti postojeće utvrđene i objektivne povijesne činjenice o određenoj pojavi, a dokumenti poput Kuhačevih pisama mogu uvelike razjasniti određena povijesna zbivanja, međuljudske odnose i aktivnosti, kao i staviti već poznata zbivanja u novi ili drugačiji kontekst. Tako određena pisma upućena kolegama detaljno opisuju Kuhačeve stavove i ideje, ali i proces nastajanja određenih djela, posebice Kuhačeve zbirke *Južno-slovienske narodne popievke*. Tako se može zaključiti da je sa radom na zbirci počeo 1865, čemu svjedoči pismo br. 73, poslano 13. rujna 1866. hrvatskom vlastelinu, skladatelju i preporoditelju Ferdi Livadiću (1799–1879):

“Ali nije da ja samo sakupljam pjesme, nego sam ih od prošle godine počeo obrađivati, pri čemu ih obogaćujem klavirskom pratnjom, tekstom i opaskama. Trenutačno posjedujem 253 notnih araka takvih obrađenih pjesama (spremnih za tisak), za koje sam iscrtao crtovlje i zapisao. Zbirku mislim objaviti tek kada budem imao 1000 brojeva, i to iz razloga da ostale nacije dobiju poštovanje prema našoj narodnoj poeziji. Time će se vidjeti da mi nemamo samo narodne, već da imamo i skladane pjesme, zato pokušavam prikupiti sve što je do sada skladano. Stoga molim našeg prvog narodnog skladatelja pjesama, Vašu

10

U prvom svesku korespondencije (1860–1863) prvo pismo nosi redni broj 113, što znači da 112 pisama nedostaje. Isto tako u trećem svesku godišta 1873. i 1874. sa-
drže vrlo mali broj pisama.

Plemenitost, da daljnje obogatite moju zbirku pjesama, kao i za Vašu izričitu suglasnost da smijem uvrstiti Vaše skladbe u moju zbirku.”¹¹ (Kuhač, 1866b)

Napretku pak svjedoči pismo br. 100 od 5. travnja 1867, poslanog književniku Đuri Deželiću (1838–1907):

“Kao mali dokaz toga neka Vam posluži vijest, da u rukopisu imam već 400 araka obrađenih nacionalnih pjesama (s tekstom i pratnjom), od kojih su mnoge od povijesne vrijednosti, jer su skladane u ranijim stoljećima (16, 17. i 18.); osim toga posjedujem zalihu od oko 200 brojeva, koji međutim još nisu obrađeni pa i štošta drugo.”¹² (Kuhač, 1867); u pismu br. 52 od 7. svibnja 1873, poslanom Ljudevitu Farkašu Vukotinoviću (1813–1893) Kuhač pak tvrdi da je već sakupio 2000 narodnih popjevaka¹³ (Kuhač, 1873).

Pisma isto tako svjedoče o Kuhačevim razmišljanjima o vlastitom radu i istraživanjima, nadanjima, strahovima, stavovima o kolegama s kojima je surađivao i održavao kontakt, ali prvenstveno o nepokolebljivoj i impresivnoj upornosti i ustrajnosti da ostvari željne ciljeve. Najbolji primjer za to su

11

[“Allein ich tue nicht nur die lieder sammeln, sondern habe seit vorigem jare begonnen diesleben auch auszuarbeiten, indem ich sie mit klavirbegleitung, text, notizen etc versehe. Gegenwärtig besitze ich 253 notenbogen solcher ausgearbeitet (druckfertigen) lieder, die ich alle selbst lienirt und geschrieben habe. Ich gedenke die sammlung bis erst dann 1000 nummer habe herausgeben, u. z. aus dem grunde damit die anderen nationen respekt vor unserer volkspoesie bekommen. Damit sie aber sehen dass wir nicht nur volks , sondern auch componirte lieder haben, so trachte ich alles was bis jetzt componirt wurde mir zu verschaffen. Ich bitte daher unseren ersten vaterländischen liedercomponisten, Euer Wohlgeboren meine sammlung auch fernerhin zu bereichen, so wie um Ihre ausdrückliche einwilligung Ihre compositionen in meine sammlung aufnehmen zu dürfen.”]

12

[“Als kleiner beweis diene Ihnen die nachricht, dass ich im manuscrite bereits 400 notenbogen ausgearbeiteter nationalen lieder (sammt text und begleitung) habe, worunter auch merere von historischem werte sind, da sie in früheren jarhunderten (16, 17, 18te) componirt wurden; zudem besitze ich noch einen vorrat von ungefähr 200 nummern, die aber noch nicht ausgearbeitet sind, und noch mereres andere.”]

13

[“die Rückenschrift der Briefe ist folgende: 2000 narodnih popjevaka južnih Slave-na – 2000 Volkslieder der Südslaven aus Bulgarien, Serbien, Bosnien, Hercegovina, Montenegro, Kroatien, Slavonien, Küstenland, Dalmatien, Ungarn, Krain, Kärnten und Steiermark”]

česta i veoma iscrpna pisma uglavnom upućivana prijatelju Milanu Krešiću (1844–1929), kolegama, umirovljenom kapelniku orkestra kneza Miloša Obrenovića Josefu Schlesingeru (?), Ignaczu Reichu (1821–1887), nakladnicima Carlu Antonu Spini i Lavoslavu Hartmannu (1812–1881) te potencijalnim podupirateljima, političarima i javnim osobama, poput biskupa Josipa Juraja Strossmayera (1815–1905), Petra Preradovića (1818–1872), Ferde Livadića i Ivana Kukuljevića Sakcinskog (1816–1889). U pismu br. 206 od 25. lipnja 1869. (Kuhač, 1869b) upućenom roditeljima i sestri, koje je poslano za vrijeme njegovog boravka u Zagrebu, Kuhač vrlo detaljno nabraja važne kontakte koje je ostvario primjerice s klarinetistom Dragutinom Klobučarićem (1794–1886), tadašnjim predsjednikom Glazbenog zavoda, političarom i pjesnikom Ivanom Mažuranićem (1814–1890), jezikoslovcem Vjekoslavom Babukićem (1812–1875), književnikom i liječnikom Ivanom Dežmanom (1841–1873), književnikom i publicistom Đurom Deželićem, književnikom i političarom Ivanom Perkovcem (1826–1871), bivšim urednikom časopisa *Pozor* Josipom Miškatovićem (1836–1890), pedagogom Franjom Klaićem (1819–1887) te ravnateljem preparandije u Zagrebu i hrvatskim pjevačem i organizatorom glazbenog života Zagreba Albertom Štrigom (1821–1897). Uz navedene ličnosti Kuhač je korespondirao s osobama kao što su skladatelj i violinist Nikola Strmić (1836–1896), filozof i književnik Franjo Marković (1845–1914), povjesničar umjetnosti i slikar Isidor Kršnjavi (1845–1927), filolog i skladatelj Armin Šrabec (1844–1876), grof Julije Janković (1820–1904), povjesničar, političar i publicist Franjo Rački (1828–1894), od kojih su mnogi bili vodeće političke i javne osobe onoga vremena te osobe koje su uvelike utjecale na Kuhača te podupirale razvitak njegovih nacionalnih ideja.

Pisma između ostalog vjerno svjedoče o teškom položaju u kojem se Kuhač kontinuirano nalazio. Zbog nestabilne političke situacije patio je sveukupni kulturni život i razvitak, što se manifestiralo kao nezainteresiranost vlasti i znanstvenih institucija za Kuhačev rad, kao i odgađanje mogućnosti Kuhačevog stalnog i stabilnog zaposlenja kao glazbenog pedagoga na zagrebačkom *Musikvereinu*. Kuhač u svojim pismima više puta opisuje kako je njegovo istraživanje glazbe i narodne baštine osuđeno na noćne sate jer je zbog nedostatka novčanih sredstava i potpore primoran preko dana instrukcijama zarađivati za kruh. Vrlo dobar i iscrpan pri-

mjer takve ispovijesti je pismo br. 184, datirano 12. travnja 1869. godine, upućeno Kuhačevom prisnom kolegi Josefu Schlesingeru:

“a) Već više od 10 godina sakupljam sve vrste južnoslavenskih narodnih melodija, tj. stare i nove, crkvene i svjetovne pjesme, načine plesa i skladbe srpskih, hrvatskih i dalmatinskih skladatelja. b) Istražujem narodne instrumente i osobine narodne glazbe, postavljam o tome zapažanja i teorijska pravila, i nastojim dati narodnim glazbenim djelima pravilne i originalne umjetničke forme. c) Pregledavam različita historijska i etnografska djela, i u jednu knjigu određenu za to, zapisujem mjesta koja imaju veze s južnoslavenskom glazbom. d) Uz to pišem određene historijsko-estetske i kritičke članke o našoj nacionalnoj glazbi i postupno ih objavljujem u novinama; vodim rasprostranjenu korespondenciju kako bih i najudaljenija mjesta upoznao s našom glazbom i za to pridobio prijatelje - i tu i tamo skladam originalne glazbene komade. – Želite li dakle da pokraj tog ogromnog posla i uzimajući u obzir da sam bez ikakve potpore i moram zarađivati za kruh s instrukcijama; da sam zbog toga primoran davati puno, puno sati, kako bih od tih prihoda pristupio djelomično putovanjima po zemlji te djelomično mnogim knjigama koje moram kupiti isključivo zbog studiranja južnoslavenske glazbe; – želite li Vi da ja kraj takvog nemirnog i mukotrpnog života u kojem danju trčim od kuće do kuće i čitave noći provodim za mojim pisačim stolom; (...)”¹⁴ (Kuhač, 1869a).

14

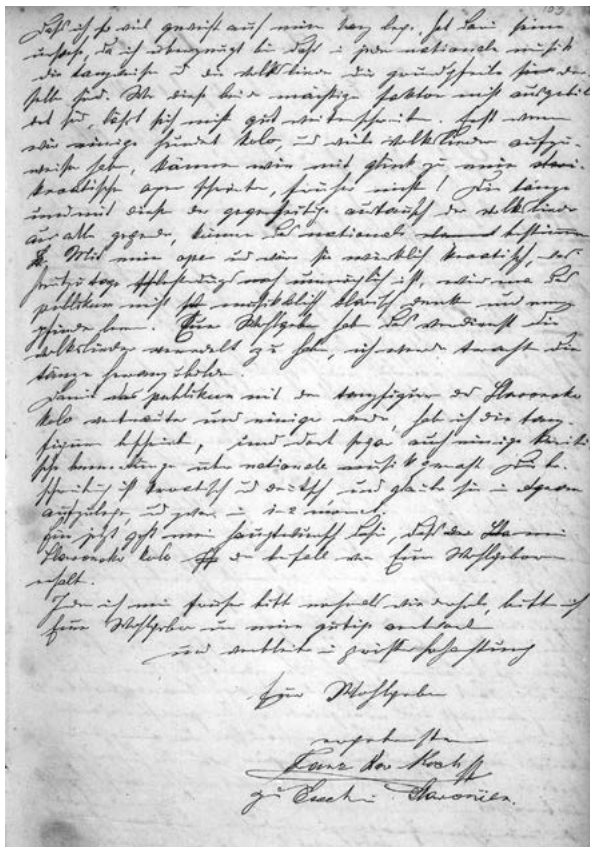
[“a) Ich sammle seit mer als 10 jahren alle gattungen südslavischer volksmelodien, d. i. ältere und neuere, kirchliche und weltliche lieder, volkstanzweisen und die compositionen, die von serbischen, kroatischen und dalmatinischen tonkünstlern geliefert wurden. b) Ich untersuche die volksinstrumente dann die eigentümlichkeiten der volksmusik, stelle darüber beobachtungen und teoretische regeln auf, und trachten den volksmusikstücken regelmässige und originale kunstformen zu geben. c) Ich durchstöbere verschiedene historische und ethnografische werke, und schreibe die stellen, welche auf südslavische musik bezug haben, in ein eigens dafür bestimmtes buch. d) Zudem verfasse ich verschiedene historisch-ästetische und kritische aufsätze über unsere nationalmusik und veröffentliche sie nach und nach in den zeitungen; füre eine ausgebreitete correspondenz um unsere musik in den weitesten kreisen bekannt zu machen und freunde dafür zu gewinnen, und - componire noch hie und da neue, originale musikstücke. – Wollen Sie also neben dieser riesenarbeit, und mit rücksicht darauf, dass ich mich one jedweder unterstützung befinde, und mir mein brot mit lektionen geben verdienen muss; dass ich viele, viele musikstunden darum zu geben gezwungen bin, um aus diesem ertrag teils die reisen, die ich im lande mache, teils die vielen bücher die ich mir blos des studiums der südslav. musik wegen, anschaffen muss, beitreten zu können; – wollen Sie dass ich bei so einem ruhelosen und mühevollen leben, der ich den tag hinurch von haus zu haus laufe und ganze nächte bei meinem schreibstische zubringe; (...)”]

Usprkos nezavidnim financijskim okolnostima, Kuhač, idealist, nije odustajao od svojih čvrstih uvjerenja i ciljeva. Duboko inspiriran tezom Ljudevita Gaja (1809–1872), odnosno onom Johanna Gottfrieda Herdera (1744–1803) da je jezik primarno obilježje nacionalnog identiteta, koja ne implicira političko jedinstvo, Kuhač je tvrdio da su za preporodne ideje i željeni kulturalni identitet bile idealne glazbene forme u kojima je prisutna riječ: opera, zborske skladbe i solo pjesme pisane na tekstove poznatih budnica i davorija. Međutim, istodobno vođen mišlju Stanka Vraza (1810–1851) da prava narodna glazba može nastati samo iz narodnih napjeva, smatrao je da je za definiranje distinktivnog (južno)slavenskog, odnosno hrvatskog stila skladanja potrebno potražiti inspiraciju u narodnoj baštini. Stoga je gotovo cijeli život posvetio sakupljanju narodnih popjevaka za koje je smatrao da su ishodište za stvaranje jedinstvenog glazbenog izričaja određene nacije. Kuhač je za života sakupio oko 4000 narodnih popjevaka te je o svom trošku izdao četiri knjige s 1600 popjevaka u razdoblju od 1878. do 1881. godine. Svoje stavove objašnjava, između ostalog, i u pismu br. 44 iz druge knjige korespondencije, poslanom u srpnju 1865, koje je bilo upućeno Ferdi Livadiću:

“Da toliku važnost pridajem jednom plesu ima uzrok u tome da sam uvjeren da su načini plesa i narodne pjesme ishodište svake nacionalne glazbe. Gdje ta dva moćna faktora nisu izgrađena, dalje se neće dobro pisati. Tek kada smo pokazali nekoliko stotina kola i puno narodnih pjesama, možemo s radošću koračati prema nacionalnoj operi, prije toga ne! Plesovi i s time uzajamna razmjena narodnih pjesama iz svih krajeva mogu odrediti nacionalno. S operom, i kada bi ona zaista bila hrvatska, što je dandanas naprosto nemoguće, neće se naučiti publiku da glazbeno misli i osjeća na slavenski način.”¹⁵ (Kuhač, 1865b)

15

[“Dass ich so viel gewicht auf einen tanz lege, hat darin seine ursache, da ich überzeugt bin, dass in jeder nationalen musik die tanzweisen und die volkslieder grundpfeiler derselben sind. Wo diese beiden mächtigen faktoren nicht ausgebildet sind, lässt sich nicht gut weiter schreiben. Erst wenn wir einige hundert kolo, und viele volkslieder aufzuweisen haben, können wir mit glück zu einer kroatischen oper schreiten, früher nicht! Die tänze und mit diesen der gegenseitige austausch der volkslieder aus allen gegenden, können das nationale bestimmen. Mit einer oper und wäre sie wirklich kroatisch, was heutzutage schlechterdings unmöglich ist, wird man das publikum nicht musikalisch slavisch denken und empfinden lernen.”]

Primjer 1.

Faksimil Kuhačeva pisma br. 44 od srpnja 1865. poslanog Ferdi Livadiću
(Vržina, 2017a)

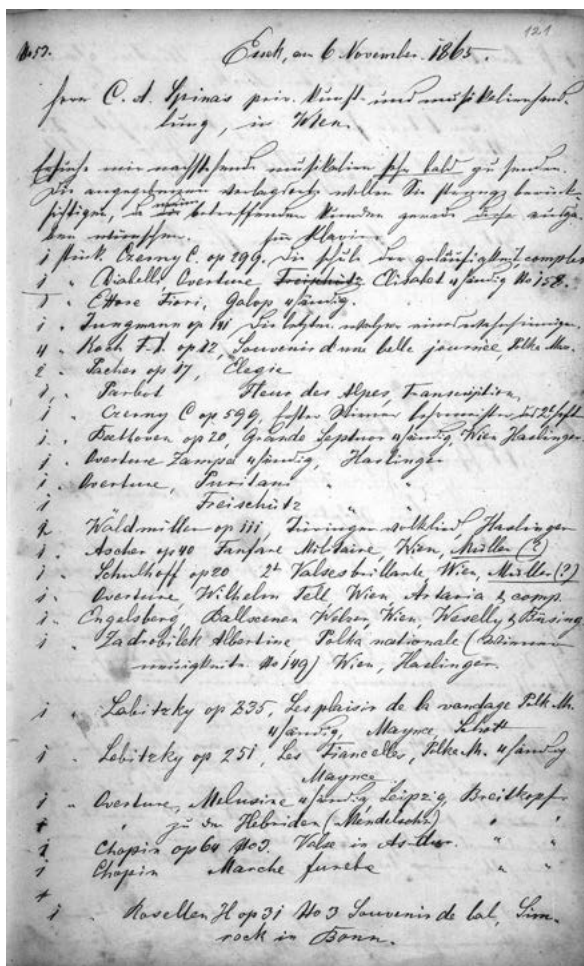
Kuhačeva Pisma također su svjedočanstva o njegovim dugim putovanjima u svrhu sakupljanja narodne glazbene baštine. Za vrijeme putovanja često je vrlo iscrpno i detaljno pisao roditeljima i sestri te prijateljima. Ovo je primjer pisma br. 216 od 10. prosinca 1869. godine u kojemu je svojem prijatelju Franji Lugariću (?) vrlo živopisno iznio dogodovštine svog putovanja. Iz pisma se, osim točnog itinerara, može saznati kakve je sve opasnosti i dogodovštine Kuhač iskusio na svojim putovanjima, od vremenskih nepogoda do pljačkaša.

“Da Vam štovani gospodine mali pregled moga putovanja predočim, to ću navesti glavna mjesta u kojih sam se zadržavao,

i odkud sam svoje muzikalne experimente poduzimao. Osiek, Berment, Pečuh, Vizvar, Virje, Koprivnica, Legrad, Dubrava, Kotoriba, Čakova, Varaždin, Toplice, Legrad, Ivanec, Lepoglava, Badnja, Jesenje, Krapina, Trakošćan (kod Rohića), Radoboj, Sutinsko, Zlata, Stubica, Zagreb – Samobor, Karlovac, Sisak, Petrinja, Sunja, Dubica, Turska Dubica, Kostajnica opet Turska Kostajnica, Kraljevcin, Glina, Vergimost, Vojnić, Vališ selo, Cetin, Sluin, Primišlje, Ogulin, Modruš, Brinje, Senj, Rieka, Bakar, Postona, Bribir, Novi, otok Krk, Zara, Šibenik, Trogir, Kastel, Šplit, Klisa, Sinj (blizu Bosne), Solun, Šplit, otok Hvar (Lesina), otok Lis (Lissa), otok Korčula, Dubrovnik, Caftat (Ragusa vecchia), Konavle, Župa, Crnagora, natrag u Dubrovnik, pa onda u Hercegovinu: Carin, Trebinje i t.d. Od Dubrovnika u Polu, Trst, Zagreb, Steinbrück, Pragerhof, Villany, Osiek. Vjerujte da nije šala tekom pet mjeseci (od svibnja do 1 studena) skoro svaki dan pod drugom klimom biti, uz to još nepriličnost različitih nepogoda i inih pogibelji. U Krapini n. pr. u mojem susjedstvu po noći vatra buknula, a moji rukopisi sve širom na stolu; na putu u Glinu susretne me hajduk Suzić, u Glini veliki požar, u Primišlju htjedoše me lupeži nekaki porobiti, sudeći, da u mojem teškom sanduku sami škuda (a ne knjige) ima; na Vratniku biaše velika bura, isto tako na otoku Krku. U Dalmaciji neponosiva žestina, zločesta voda i neprestano penjanje po visokih i golih pećinah. U Župi revolucija. Na povratku opet prekomjerni oštri jug, koji nas neprestano tjerao, da smo teškom mukom u Poli izkrkali; kod Pragerhova veliki snieg, da nam je željeznica stala. Pred nami je poštanski vlak četiri obalio i t.d. i t.d. (...)" (Kuhač, 1869c).

Nadalje, citirano pismo svjedoči i o još jednoj prepreci na koju je Kuhač često nailazio u procesu sakupljanja narodnih popjevaka (osim restrikcija zbog nedostatka adekvatne financijske potpore), a to je često nezainteresiranost osoba da mu odgovore na molbe i posude zbirke napjeva koje su posjedovali ili zapišu napjeve iz određenog kraja. U pismu Kuhač spominje da je dotični Lugarić "jedini i prvi koji je svoje obećanje održao" (Kuhač, 1869c) i poslao mu pjesme koje je molio. Također, iz pisama je vidljiva mreža Kuhačevih inozemnih kontakata, što svjedoči o razmjeni informacija sa njegovim inozemnim suvremenicima. Uglavnom je bio u kontaktu s kolegama i izdavačima muzikalija iz tadašnje Austro-Ugarske, poglavito u Beču, Pragu, Budimu i Pešti, no i u Moskvi i Petrogradu, kojima se često zbog nepostojanja literature obraćao s molbama za nabavku potrebnih

knjiga i nota za svoja istraživanja narodne glazbe Slavena. Uz to je korespondirao s graditeljima klavira iz Beča, odnosno vršio je ulogu preprodavatelja klavira za svoje poznanike.

Primjer 2.

Kuhačeva narudžba iz trgovine muzikalija Carla Antona Spine u pismu br. 57 od 6. studenog 1865. (Vržina, 2017b)

Sa Spinom je također vodio iscrpljujuću korespondenciju s ciljem izdavanja vlastitih skladbi; naime, prvi put mu se predstavio kao slavenski skladatelj u pismu br. 43 od lipnja 1865. (Kuhač, 1865a) s idejom da osnuje nakladu za slavensku glazbu. Međutim, Spina mu do početka 1866. godine nije odgovorio na

pisma vezana za izdavanje djela, dok mu je pakete s naručenim notama i knjigama uredno slao. Kuhač je njegovo neodgovaranje između ostalog protumačio kao posljedicu nestabilne političke situacije u tadašnjoj Habsburškoj Monarhiji. U pismu br. 55 od 31. prosinca 1865. Kuhač se jada prijatelju Milanu Krešiću:

“Ali sada kao i ja znate, da dotične stvari ne odlučuju što je vrijedno, a što ne, nego promjenjivi slijed politike. U današnje vrijeme Beč samo gleda prema Mađarskoj, a time i Spina ne može započeti nakladu slavenskih muzikalija, kao što sam mu ja predložio. Kad se nadjača mađarsko ludilo, možda će Bečani ponovno baciti pogled na druge nacije, i Spina ili netko drugi će rado pristati otvoriti odjel za slavensku glazbu u svojoj izdavačkoj kući. Do tada ću raditi u pričuvi i ako u roku od 14 dana od Spine ne dobijem korekture, zahtijevat ću svoje rukopise natrag.”¹⁶ (Kuhač, 1865d)

Ovo je izvrstan primjer na koji su način tadašnji kompleksni odnosi u multinacionalnoj državi indirektno utjecali na kulturni život. Kuhač je također ovom izjavom nesvjesno nagovijestio ono što će se na političkom planu dogoditi dvije godine kasnije, a to je sklapanje Austro-ugarske nagodbe. Taj kompromis između austrijskih i mađarskih vladajućih krugova, odnosno državnopravnog akta kojim su 1867. godine uređeni odnosi između zemalja pod vlašću dinastije Habsburg, poslužio je kao predložak za godinu dana kasnije sklopljenu Hrvatsko-ugarsku nagodbu.

Kroz sačuvana pisma može se puno saznati i o Kuhačevim emocionalnim previranjima i sumnjama u samog sebe. U pismu br. 1 od 1. siječnja 1864, kojeg je uputio svojem imaginarnom zaštitniku, Kuhač izražava nezadovoljstvo svojom tadašnjom životnom situacijom:

16

[“Nun wissen aber Sie gut wie ich, dass heute in dergleichen dingen nicht so viel der wert oder unwert entscheidet, als der wechselvolle gang der politik. Wien blickt gegenwärtig nur nach Ungarn, und es kann mithin ein Spina keinen verlag für slavische musikalien eröffnen, so wie ich es ihm vorgeschlagen habe. – Bis der Ungarnrausch ausgeschlafen ist, werden die Wiener vielleicht auch wieder auf andere nationen blicken, und Spina oder ein anderer wird sich recht gerne herbeilassen, für slavische musik in seinem verlage eine eigene abteilung zu errichten. Bis dorthin werde ich in vorrat arbeiten, und wenn ich in 14 tagen von Spina keine correcturen erhalte, meine manuscripte zurückverlangen.”]

“Nemam kuću, nemam polje, nemam žene, nemam počasno mjesto, nemam novaca, nemam sreće kao učitelj niti kao skladatelj, nemam sreće kao procjenitelj niti kao igrač lota – ukratko ništa! Ništa osim polovičnog zdravlja! I s tim manjkom trebao bih biti dovoljno jak kako bih se mogao suočiti sa svim izazovima mojih bližnjih! To je premalo da se bi se mogli izdržati svi progoni, muke, pogrde i poniženja.”¹⁷ (Kuhač, 1864)

Iz svega navedenog, razvidno je da osobni dokumenti poput Kuhačevih pisama mogu uvelike razjasniti određena povijesna zbivanja, međuljudske odnose i aktivnosti, kao i staviti već poznata zbivanja i djelovanje pojedine osobe u novi ili drugačiji kontekst. Iz pokazanih primjera može se zaključiti da su neki Kuhačevi stavovi i postupci bili uvjetovani često izrazito nepovoljnim socijalnim položajem, teškom financijskom situacijom te političko-kulturnim okolnostima perioda u kojem je djelovao. Također, u obzir se mora uzeti i činjenica da je Kuhačevo porijeklo strano – njemačko – zbog kojega je smatrao da se treba dodatno dokazati hrvatskim preporoditeljima. Nadalje, budući da u pismima u kojima se obraća za pomoć za sakupljanje narodne baštine često opisuje što je do tada sve sakupio i napravio, relativno precizno se može pratiti tempo nastajanja njegove zbirke popjevaka. Vidljivo je i kako je Kuhač, koji se u potpunosti posvetio preporodnim idejama svojih prethodnika u sferi glazbene umjetnosti i koji glazbu nije vidio samo kao sredstvo koje će pomoći ostvarenju političkih ciljeva, već kao bitan dio kulturnog identiteta naroda, pokušao jasno i određeno definirati nacionalni stil ovih prostora s namjerom da ga implementira u društvenu svijest. Kuhač u mnogim poslanim pismima jasno izražava svoje ideje za očuvanje narodne baštine te svoje želje i planove na polju istraživanja glazbe ovih prostora. Kako bi se njegov lik i rad u cijelosti razumjeli, potrebno je kompletnu korespondenciju transliterirati, prevesti i potkrijepiti komentarima, što će razjasniti određene Kuhačeve stavove, postupke i međuljud-

17

[“Ich hab kein haus, kein feld, kein weib, keine ehrenstelle, kein geld, kein glück als lehrer, als componist, kein glück als spekulant, kein glück als lottospieler – kurz nichts! nichts als eine halbvollkommene gesundheit! Und mit diesem weniger soll ich stark genug sein, um allen anfechtungen meiner mitmenschen die stirne bieten zu können! Es ist das zu wenig um all die verfolgungen, die qualen, die kränkungen und erniedrigungen ertragen zu können.”]

ske odnose, kao i njegov sveukupan rad posvećen očuvanju narodne glazbene baštine ovih prostora. Time će građa biti dostupnija za pretraživanje i korištenje te će takvo istraživanje pridonijeti i boljem razumijevanju društveno-političkih te posljedično i kulturnih okolnosti u hrvatskim zemljama u drugoj polovici 19. stoljeća.

Reference

- Janaček-Buljan, M., 1984. Kuhačeva korespondencija. U: J. Bezić, ur. *Zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog u povodu rođenja Franje Ksavera Kuhača (1834-1911)*. Zagreb, 20–21. studenoga 1984. Zagreb: JAZU. 463–469.
- Katalinić, V., 2013. Letters as Sources for Music Historiography: The Case of the Second Volume of Kuhač's Correspondence. U: V. Katalinić i S. Tuksar, ur. *Franjo Ksaver Kuhač (1834.-1911.): Musical Historiography and Identity*. Zagreb: HMD. 57–66.
- Kuhač, F. Ks., 1864. *Pismo br. 1*. [rukopis] Kuhačeva korespondencija. Fond HR-HDA 805. 52/1-13. Sv. 2. 1. siječnja 1864. Zagreb: Hrvatski državni arhiv.
- Kuhač, F. Ks., 1865a. *Pismo br. 43 Carlu Antonu Spini*. [rukopis] Kuhačeva korespondencija. Fond HR-HDA 805. 52/1-13. Sv. 2. Lipanj, 1865. Zagreb: Hrvatski državni arhiv.
- Kuhač, F. Ks., 1865b. *Pismo br. 44 Ferdi Livadiću*. [rukopis] Kuhačeva korespondencija. Fond HR-HDA 805. 52/1-13. Sv. 2. Srpanj 1865. Zagreb: Hrvatski državni arhiv.
- Kuhač, F. Ks., 1865c. *Pismo br. 45 Hermini Miksits*. [rukopis] Kuhačeva korespondencija. Fond HR-HDA 805. 52/1-13. Sv. 2. Srpanj 1865. Zagreb: Hrvatski državni arhiv.
- Kuhač, F. Ks., 1865d. *Pismo br. 55 Milanu Krešiću*. [rukopis] Kuhačeva korespondencija. Fond HR-HDA 805. 52/1-13. Sv. 2. 31. prosinca 1865. Zagreb: Hrvatski državni arhiv.
- Kuhač, F. Ks., 1866a. *Pismo br. 66 Carlu Antonu Spini*. [rukopis] Kuhačeva korespondencija. Fond HR-HDA 805. 52/1-13. Sv. 2. Veljača 1866. Zagreb: Hrvatski državni arhiv.
- Kuhač, F. Ks., 1866b. *Pismo br. 73 Ferdi Livadiću*. [rukopis] Kuhačeva korespondencija. Fond HR-HDA 805. 52/1-13. Sv. 2. 13. rujna 1866. Zagreb: Hrvatski državni arhiv.
- Kuhač, F. Ks., 1867. *Pismo br. 100 Đuri Deželiću*. [rukopis] Kuhačeva korespondencija. Fond HR-HDA 805. 52/1-13. Sv. 2. 5. travnja 1867. Zagreb: Hrvatski državni arhiv.
- Kuhač, F. Ks., 1869a. *Pismo br. 184 Josefu Schlesingeru*. [rukopis] Kuhačeva korespondencija. Fond HR-HDA 805. 52/1-13. Sv. 2. 12. travnja 1869. Zagreb: Hrvatski državni arhiv.
- Kuhač, F. Ks., 1869b. *Pismo br. 206 roditeljima i sestri*. [rukopis] Kuhačeva korespondencija. Fond HR-HDA 805. 52/1-13. Sv. 2. 25. lipnja 1869. Zagreb: Hrvatski državni arhiv.

- Kuhač, F. Ks., 1869c. *Pismo br. 216 Franji Lugariću*. [rukopis] Kuhačeva korespondencija. Fond HR-HDA 805. 52/1-13. Sv. 2. 10. prosinca 1869. Zagreb: Hrvatski državni arhiv.
- Kuhač, F. Ks., 1873. *Pismo br. 52 Ljudevitu Farkašu Vukotino-viću*. [rukopis] Kuhačeva korespondencija. Fond HR-HDA 805. 52/1-13. Sv. 3. 7. svibnja 1873. Zagreb: Hrvatski državni arhiv.
- Majer-Bobetko, S., 2013. Following the Trail of Franjo Ksaver Kuhač: Croatian Music Historiography in the First Half of the Twentieth Century. U: V. Katalinić i S. Tuksar, ur. *Franjo Ksaver Kuhač (1834.-1911.): Musical Historiography and Identity*. Zagreb: HMD. 159-169.
- NETMUS19, 2017. *Umrežavanje glazbom: promjene paradigmi u "dugom 19. stoljeću" – od Luke Sorkočevića do Franje Ks. Kuhača*. [online] Dostupno na: <<http://hmd-music.org/netmus19/index.php>> [Posjećeno: 10. veljače 2020].
- Šaban L. i Kos, K., ur., 1989. *Kuhač, Franjo Ksaver: Korespondencija I/1 (1860-1862)*. Zagreb: JAZU.
- Šaban L. i Kos, K., ur., 1992. *Kuhač, Franjo Ksaver: Korespondencija I/2 (1863)*. Zagreb: HAZU.
- Vržina, G., 2017a. *Faksimil Kuhačeva pisma br. 44 od srpnja 1865. poslanog Ferdi Livadiću*. [fotografija rukopisa] Fond HR-HDA 805. 52/1-13. Sv. 2. Zagreb: Hrvatski državni arhiv.
- Vržina, G., 2017b. *Kuhačeva narudžba iz trgovine muzikalija Carla Antona Spine u pismu br. 57 od 6. studenog 1865*. Fond HR-HDA 805. 52/1-13. Sv. 2. Zagreb: Hrvatski državni arhiv.